

**MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL PROQRAMINDA (KURİKULUMDA)
MƏŞĞƏLƏ TƏLİMİN ƏSAS FORMASI KİMİ***UOT 372.3/4***Esmira German qızı Əliyeva***Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin**Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası kafedrasının müəllimi***E-mail:** esmiraliyeva877@gmail.com**Rəyçilər:** *ped. ü.f.d., b/m. S.A. Abdullayeva,*
*ped. ü.f.d., b/m. N.R. İsmayılova***Açar sözlər:** *məktəbəqədər, məşğələ, uşaq, tərbiyəçi-müəllim, ailə***Ключевые слова:** *дошкольный, обучение, ребенок, педагог-учитель, семья***Key words:** *preschool, training, child, tutor-teacher, family*

Məktəbəqədər dövr həyatın əsasını təşkil edir. Bu dövrdə öyrənmə nisbəti çox yüksəkdir. Bütün yaş qruplarının ümumi inkişaf xüsusiyyətləri həmin yaş qrupundakı bütün uşaqlar üçün ümumdür. Ancaq hər uşağın unikal olduğunu unutmaz. Ona görə də məktəbəqədər təhsilin inkişafını təmin etmək, onun müasir tələblərə cavab verməsi, müasir təhsilə uyğunlaşdırılması vacib məsələdir. Azərbaycanın təhsil sisteminin keyfiyyətinin artırılması, müasirləşdirilməsi, qabaqcıl tələblərə uyğun olması, xarici təhsil sistemindən də faydalanması gələcək nəslin yüksək səviyyədə inkişafı aktual məsələlərdəndir. Şəxsiyyətin yetişdirilməsi hər zaman ön planda olan məsələlərdən biri olmuşdür. Bu baxımdan məşğələnin, təlim prosesinin düzgün qurulması, uşaqların inkişafına uyğun tərzdə həyata keçirilməsi onların rifahının yüksəlməsinə, formalaşmasına şərait yaradacaqdır.

Müasir mərhələdə millətin sağlamlığı, intellektinin qorunması, ailə və ictimai tərbiyə şəraitində uşaqların tərbiyəsi və inkişafı probleminin həlli mərkəzi məsələ hesab olunur. Ona görə də müstəqil Azərbaycanın dünya standartlarına uyğun təlim sistemini yaratmaq işinə onun ilkin pilləsi olan məktəbəqədər tərbiyə və təlimin təkmilləşməsindən başlamaq lazımdır. Bunsuz gələcəyin hərtərəfli, ahəngdar inkişaf etmiş şəxsiyyətini formalaşdırmaq, onları müstəqil həyata hazırlamaq mümkün olmaz.

Məktəbəqədər təhsilin uşaqların həyatındakı rolunun müəyyən edilməsi, ona uyğun olaraq məzmununun inkişafa doğru yenilənməsini özündə əks etdirən proqramda da məktəbəqədər təhsilin məzmun keyfiyyətinin yüksəlməsi çox önəmli olub, özündə yeni metodları, priyomları cəmləşdirir.

Uşağın özünü subyekt kimi görməsi, ətrafa və ətrafdan özünə olan münasibəti inkişafını səmərəli təşkil edir. Uşaqların təbii olaraq kəşf etməyə və öyrənməyə meyli var. Onlar dünyaya gəldikləri ilk andan etibarən, hələ məktəbə başlamamışdan əvvəl öyrənmək və kəşf etmək üçün böyük bir həvəs duyurlar: fəal bir şəkildə ətraflarını kəşf edirlər, ünsiyyət qurmağı öyrənirlər və onlarda ətraf aləmdə gördükləri obyekt və hadisələrə dair fikirlər formalaşmağa başlayır.

Uşağın şəxsiyyətyönlü inkişafı üçün ailə, məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin üzərinə böyük işlər düşür. Xüsusilə də bağçada təşkil olunan məşğələlərin keyfiyyəti, kurikulumla əsaslanmaqla uşağın inkişafına yönəldilmiş şəkildə təşkil olunması çox vacibdir. Uşağın hər gün üçün rejimi düzgün qurulmalı və bu rejimdə məşğələlərin tərtibi də düzgün təşkil olunmalıdır. Məşğələnin necəliyi, necə həyata keçirilməsi tərbiyəçi – müəllimdən böyük səy və həvəs tələb

edir. Tərbiyəçi-müəllimin uşağa bəxş edəcəyi, onun inkişafını təmin edəcək, yeni bir şey öyrənməsinə vəs ilə olacaq elə bir məşğələ tərtib etməlidir ki, bu məşğələ müasir tələblərə cavab verə bilən, məktəbəqədər yaşlı uşağın yaş imkanlarına uyğun, vəsait və resurslarla təmin olunması, tərbiyəçi – müəllimin özünün işinə olan sevgisi və bu sevgini də uşaqlara hiss etdirməsi, onları sevməsi, qayğıyla yanaşması çox önəmlidir.

“Məktəbəqədər yaşın sonunda uşaq məktəblinin yeni sosial rolunu qəbul etməyə, təhsil fəaliyyətini, xüsusi və ümumiləşdirilmiş biliklər sistemini mənimsəməyə hazır olur. Həmçinin uşaqda məktəbə psixoloji və şəxsi hazırlıq formalaşır. Məktəbəqədər təhsil uşaqların milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər ruhunda, dövlət maraqları və azərbaycançılıq məfkurəsi əsasında tərbiyə olunmasına istiqamətləndirilir, ümumi təhsilə hazırlığını təmin edir. Uşağın məktəbdəki uğurlu təhsili, şəxsiyyət kimi formalaşması, ictimai həyatda iştirak etməsi məktəbəqədər dövrdə qoyulmuş təməldən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Məktəbəqədər yaş uşağın fəal sosiallaşması, mədəni vərdişlərin mənimsənilməsi, mənəvi və estetik hissələrin oyanması dövrüdür” (2, s. 3).

Uşaqların ilk beş yaşındakı təhsili ən azı onun sağlamlığı qədər vacib amildir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların öz bədənini tanıması, zehni və əqli, emosional inkişafı göz önündə duran əsas məsələdir. Uşağın tərbiyə edilməsi və təhsili sadəcə ailənin üzərinə düşən vəzifə deyildir. Bu, həmçinin məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin işidir. Uşağın təkə ailədə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində inkişaf etdirilməsi, təlim və tərbiyəsinin aparılması ilə yanaşı, uşağı müstəqil cəmiyyətə, həyata hazırlanması məqsədi də olmalıdır. Bu baxımdan duyğu və düşüncələrini azad ifadə edə bilən, maraq göstərən, yaradıcı uşaqlar yetişdirməliyik.

Uşaq hələ məşğələ sisteminə daxil olmamış ailə onun ilk olaraq tərbiyəsilə məşğul olmağa çalışır. Və uşağın müəyyən fəaliyyətini özü seçməsi nəticəsində yaradıcılıq qabiliyyəti, ətrafa bələdləşməsi prosesi inkişaf etmiş olur. Uşaq inkişaf etdikcə onun məşğələ prosesinə cəlb edilməsi, gün ərzində görəcəyi işlərinin müəyyən sistemə salınması halı baş verəcəkdir. Bu yöndən çıxış edərək deyə bilərik ki, bağçalarda məşğələ təlimin əsas təşkil forması olub təlim prosesinin bir hissəsi hesab olunur. Məşğələ prosesi özündə həmçinin struktur komponentini əks etdirir. Hansı ki, buraya ümumi pedaqoji əhəmiyyətli məqsəd, məqsədi həyata keçirmək üçün didaktik vəzifələr, onun məzmunu, necə tətbiq olunması baxımından isə müxtəlif metod və priyomlar, təlim vasitələri daxil edilir. Məşğələlər tərbiyəçi-müəllimin rəhbərliyi altında, onun istiqamətləndirməsi ilə proqramda əks olunmuş tələblərə uyğun olaraq, verilən elementar biliklərin sistem və ardıcılığı qorunaraq uşaqlara bilik, bacarıq və vərdişlərin verilməsi ilə həyata keçirilir. Uşaqlara verilən biliklər sayəsində onların bacarıqları, idraki fəaliyyətləri inkişaf etmiş olur. Yaş artdıqca uşaqların əldə etdiyi biliklər sayəsində müşahidələri artır, müxtəlif fəaliyyət aspektlərində – oyun, əmək və s. müstəqilliyi, şəxsi keyfiyyətləri formalaşır.

Ən vacib nüanslardan biri isə məşğələnin səmərəli şəkildə təşkil olunmasından ötrü işin düzgün planlaşdırılmasından çox asılıdır. Didaktik əhəmiyyət kəsb edən planlaşdırma prosesi iki növdə – perspektiv, yəni illik planlaşdırma, cari, yəni həftəlik planlaşdırmada həyata keçirilir. Düzgün və didaktik şəkildə tərtib olunmuş planlaşdırma nəticəsində uşaqlara uğurlu və müəyyən nəticəyə əsaslanmış təlim prosesi təqdim olunur.

“İllik planlaşdırmada standarta uyğun mövzu, inteqrasiya, resurs və müvafiq tarix müəyyən edilir. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində işin planlaşdırılması uşaqların təlim-tərbiyə prosesinə təşkilati xarakter verir, tərbiyəçinin işini daha mənalı və nəticəli edir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların bilik və bacarıqlarının genişlənməsinə onun məzmununun, həmçinin təlim-tərbiyənin metodlarının, məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişaf səviyyəsinin nəzərə alınması ilə fəaliyyətin təşkil formalarının tədrisən mürəkkəbləşməsi kimi baxmaq lazımdır. Məzmunun tədrisən mürəkkəbləşməsi məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim-tərbiyəsinin təməli üçün şəraiti təşkil edir” (1, s.4-5).

İndi isə həftəlik planlamadan danışsaq deyə bilərik ki, cari planlaşdırma alt standartlara uyğun olaraq məşğələlərin tərtibatından ibarətdir. Məşğələlərlə yanaşı, məşğələdənkənar fəaliyyətlər də əlavə olunur. Hansı ki, buraya gəzinti, oyunlar, əyləncələr, bir sıra sağlamlaşdırıcı tədbirlər daxil edilir. Məhz bu kimi fəaliyyət sahələri üzrə cari planlaşdırmanın qurulması uyğunlaşdırılır.

Həmçinin onu da qeyd edim ki, bu planlaşdırılmanın tətbiqi zamanı inkişaf sahələri daxilindəki inteqrasiya da, inkişaf sahələri arasında olan inteqrasiya da nəzərə alınmalıdır.

Cari planlaşdırmanı həyata keçirən zaman mütləq məşğələnin mərhələlərini də nəzərə almalıyıq. Bu mərhələlər vasitəsilə həftəlik plan tərtib olunur. Məşğələnin müəyyən istiqamətlər üzrə - standart, inteqrasiyası, mövzu, məşğələnin məqsədi, inteqrasiya, iş formaları, iş üsulları, istifadə edilən resurs və vasitələr üzrə həyata keçirilir.

Məşğələnin mərhələlərindən söz açaq ki, aktuallaşdırma və ya başqa adla desək motivasiya, dərkətmə və tətbiqəmə mərhələləri növbəli strukturda həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur.

Bu mərhələlər haqqında məlumatı çatdırım ki, aktuallaşdırma və ya motivasiya mərhələsi uşaqların marağını, diqqətini cəlb etmək, onlarda tədqiqatçılığa həvəs oyatmaq və ya tərbiyəçi-müəllim tərəfindən problemin qoyuluşu təmin edilir, uşaqlar isə problemə uyğun olaraq öz fikirlərini, fərziyyələrini irəli sürərək münasibət bildirilər. Hər məşğələdə də motivasiyanın qurulması bəzən mümkün olmaya bilər. Bu zaman tərbiyəçi-müəllim uşaqların əvvəlki biliklərinə müraciətini, yada salmasını və mövzunun inteqrasiyasını təşkil etmiş olur. Uşaqlar çalışır ki, öz bacarıqlarını nümayiş etdirərək problemə uyğun fikir irəli sürsün. Onlarda daha da həvəs formalaşır və özlərini mövzuya hazırlamış olurlar.

Növbəti mərhələ olaraq dərkətmə mərhələsində isə uşaqlar yeni bilik və informasiya əldə edirlər. Bilik və bacarıqların vəhdət halında formalaşması prosesi məhz dərkətmə mərhələsində baş verir. Uşaqlar mövzu ilə əlaqədar tədqiqatçılıq bacarıqları, ümumi axtarış nəticələri əldə edilər. Dərkətmə mərhələsində iş formalarından asılı olaraq uşaqlar fikirlərini tərbiyəçi-müəllimə bildirirlər. Hansı ki, bu məqamda cütlərlə və ya kollektiv şəkildə verilmiş qərar tərbiyəçi-müəllimə uşaqlar arasından seçilmiş lider vasitəsilə bildirilir.

Üçüncü mərhələ bütün bildiklərini təcrübəyə əks etdirilməsi hesab olunan tətbiqəmə mərhələsidir. Uşaqların əldə etdikləri bilik və bacarıqları möhkəmlənir və onlar bildiklərini yaradıcı şəkildə praktikaya tətbiq edə bilirlər. Bunun üçün uşaqlara praktik tapşırıq verilir. Əsasən bu proses uşaqların ən çox sevdiyi oyun fəaliyyətində təşkil olunur. Bundan başqa müxtəlif didaktik tapşırıqlardan da istifadə olunaraq tətbiq edilir.

Gündəlik planlaşdırmada tərbiyəçi-müəllim standart seçir və seçdiyi standartla uyğun olaraq da mövzu müəyyənləşdirir. Mövzu və standart bəlli olduqdan sonra tərbiyəçi-müəllimin verəcəyi biliyin məqsədi təyin olaraq uşaqlara istiqamətləndirilir. Uşaqlara uyğun seçilmiş mövzu öz məqsədin olması onların fəaliyyətini daha da intensivləşdirir. Daha sonra mövzunun uşaqlara hərtərəfli şəkildə çatdırılması məqsədilə tərbiyəçi-müəllim fəal təlim metod və üsullardan, priyomlardan istifadəni həyata keçirir. Uşaqların mövzuya maraqlı olmaları üçün müəyyən olunmuş metodların tətbiqi uşaqların əhvalının yüksəlməsinə şərait yaradır.

Bununla yanaşı uşaqlar müxtəlif fəaliyyətdə iştirakları zamanı da müxtəlif iş formalarında təşkil olunurlar. Əgər oyun xarakterli fəaliyyət qurulursa o zaman kollektiv, iki komandaya bölünməsində yarış xarakterli fəaliyyət zamanı qrup şəklində, tərbiyəçi-müəllimin verdiyi tapşırıqların həlli zamanı cütlər şəklində birləşməsi, tapşırıqın həlli zamanı tək-tək yerinə yetirilməsində isə fərdi şəkildə iş formalarından istifadə olunur.

Təqdim olunan məşğələdə mərhələlər elə şəkildə ardıcıl qaydada növbələşməlidir ki, uşaqlar birinci mərhələnin bitib ikinci mərhələyə keçməsinə, arada fasilə və ya boşluq hiss etməsinlər. Ən əsası da uşaqların yorulmasına, təlim prosesinin onlar üçün cansıxıcı fəaliyyətə

çevrilməsinə diqqət edilməlidir. Ona görə də məşğələlərin əyləncəli formada qurulması, musiqidən, oyunlardan istifadəsi zəruridir.

Son olaraq tərbiyəçi-müəllim uşaqlara qiymətləndirmə və dəyərləndirmə tətbiq edərək məşğələyə yekun vurur.

Problemin aktuallığı. Məktəbəqədər təhsil proqramında (kurikulumda) məşğələ təlimin əsas forması kimi mühüm yer tutur. Belə ki, məşğələnin mərhələləri, planlaşdırma məsələləri məqalədə diqqət mərkəzinə çəkilir, yanaşma və təhlillər bu baxımdan təhlilə cəlb olunur.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə müxtəlif mərhələlər araşdırılır və ətraflı məlumat verilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Əldə olunmuş nəticələr müxtəlif məşğələlərdə tərbiyəçi-müəllimlərin istifadəsi üçün tövsiyə edilir. İşdən əldə edilmiş nəticələrdən dərslərlərin, dərslər vəsaitlərinin, elmi-metodik ədəbiyyatın və elmi-tədqiqat işlərinin hazırlanmasında istifadə olunabilir.

Ədəbiyyat

1. Cəfərova L.K., Qafarova İ.X., Muradova K.Z., Rəhimova S.Ə. Məktəbəqədər təhsil müəssisələri üçün təlim materiallarının təxmini planlaşdırılması (metodik tövsiyə). Bakı: Təhsil Problemləri İnstitutu, Təhsil Texnologiyaları Mərkəzinin nəşriyyatı, 2014.

2. Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulum). Bakı, 2022.

Э.Г. Алиева

Упражнение как основная форма обучения в программе дошкольного образования (учебной программе)

Резюме

В статье представлена подробная информация о том, что физические упражнения являются основной формой обучения в программе (учебной программе) дошкольного образования. При этом в анализ также включаются этапы учений и планирования.

Семье и дошкольному образовательному учреждению предстоит провести большую работу по личностно-ориентированному развитию ребенка. Особенно важно, чтобы качество занятий, организованных в детском саду на основе учебной программы, было организовано таким образом, чтобы оно было направлено на развитие ребенка.

E.G. Aliyeva

Exercise as the main form of training in the preschool education program (curriculum)

Summary

The article provides detailed information on the fact that exercise is the main form of training in the preschool education program (curriculum). At the same time, the stages of the exercise and planning are also included in the analysis. The family and the preschool educational institution have a lot of work to do for the child's personality-oriented development. It is especially important that the quality of the classes organized in the kindergarten, based on the curriculum, are organized in a way that is aimed at the child's development.

Redaksiyaya daxil olub: 30.09.2023